

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**

Мін'юст

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001

тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83

E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,

themis@minjust.gov.ua

Web: <http://www.minjust.gov.ua>,

код згідно з ЄДРПОУ 00015622

**Комітет Верховної Ради
України з питань організації
державної влади, місцевого
самоврядування,
регіонального розвитку
та містобудування**

**Щодо проєкту Закону
(реєстр. № 7385 від 17 травня 2022 року)**

Міністерство юстиції України у зв'язку зі зверненням Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування від 11 березня 2024 року № 04-23/12-2024/53859 опрацювало проєкт Закону України «Про відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок збройної агресії російської федерації» (реєстр. № 7385 від 17 травня 2022 року) (далі – проєкт Закону), внесений на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України Гриб В.О. та іншими, і повідомляє.

1. Проєктом Закону передбачається створення механізму відшкодування потерпілим шкоди, завданої збройною агресією російської федерації, починаючи з 20 лютого 2014 року, за рахунок коштів *Фонду відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії російської федерації* (далі – *Фонд*).

Насамперед слід зауважити, що проєкт Закону внесено на розгляд Верховної Ради України 17 травня 2022 року, тоді як протягом наступних двох років на національному та міжнародному рівнях вживалися численні заходи, спрямовані на запровадження механізмів компенсації постраждалим внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Так, державою прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на часткове подолання негативних наслідків повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, зокрема:

Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України»;

СЕД АСКОД

Міністерство юстиції України

№ 57039/3268-1-24/8.1.1 від 12.04.2024

Підписувач Малюська Денис Леонтійович

Сертифікат 382367105294AF9704000000E0444600B549FE01

Дійсний з 16.02.2024 9:54:20 по 16.02.2025 9:54:20

постанову Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року № 380, якою затверджено Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України;

постанову Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 381, якою затверджено Порядок надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «ЄВідновлення»;

постанову Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 року № 600, якою затверджено Порядок надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна;

постанову Кабінету Міністрів від 13 червня 2023 року № 624, якою затверджено Порядок ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України тощо.

Також важливо наголосити, що на сьогодні триває створення міжнародного компенсаційного механізму, який забезпечить впровадження реальних інструментів відшкодування шкоди за рахунок конфіскованих російських активів (суверенних та приватних активів, які зберігаються в ЄС та інших розвинених країнах).

Ідея міжнародного компенсаційного механізму базується на вже існуючих прецедентах міжнародного права, звільняє особу від довготривалих та дороговартісних мультиюрисдикційних судових процесів та забезпечує реальність відшкодування завданої шкоди, натомість проєкт Закону цю проблематику не вирішує.

Більше того, будь-який закон національного рівня не здатен вирішити цю проблематику в повному обсязі, адже необхідна консолідація зусиль з державами-партнерами та напрацювання спільного міжнародного механізму з відшкодування шкоди, оскільки кількість активів російської федерації в юрисдикції України не покриє розміру завданих Україні та її громадянам збитків державою-агресором.

У контексті наведеного інформуємо, що Резолюцією Комітету міністрів Ради Європи CM/Res(2023)3 від 12 травня 2023 року, до якої Україна приєдналася відповідно до Закону України «Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України», створено міжнародний *Реєстр збитків*, завданих агресією російської федерації проти України (далі – Реєстр збитків), що буде складатися з трьох компонентів: Реєстру збитків, де будуть зафіксовані завдані збитки; комісії з розгляду претензій про компенсації; компенсаційного фонду, з якого будуть здійснюватися виплати.

На виконання пункту 6 постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 та відповідно до пунктів 9–12 затвердженого нею Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок

збройної агресії Російської Федерації, Міністерство юстиції України подало до Реєстру збитків пропозиції щодо класифікації категорій шкоди та збитків з метою їх можливого врахування під час створення правил та положень, що регулюють роботу Реєстру збитків. Своєю чергою підпунктом б пункту 6.5 статті 6 Статуту Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, передбачено, що Рада Реєстру збитків, зокрема, пропонує правила та положення, що регулюють роботу Реєстру, та впроваджує їх належним чином, у тому числі щодо визначення категорій заяв, процедур отримання, обробки та фіксації заяв, виду форми заяви, вимог до доказів щодо кожної категорії заяв, які затверджуються Конференцією Учасників Реєстру збитків.

Розробка та прийняття відповідних процедур і правил щодо роботи Реєстру збитків на сьогодні триває.

При цьому звертаємо увагу, що пропоновані проектом Закону види шкоди, завдані збройною агресією російської федерації (статті 18–26 проекту Закону), не узгоджуються із напрямками, за якими здійснюється визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, починаючи з 19 лютого 2014 року, передбаченими Порядком визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326, відповідно до якого, як зазначено вище, Мін'юстом подавалися пропозиції щодо класифікації категорій шкоди та збитків до міжнародного Реєстру збитків.

Таким чином, пропонований проектом Закону механізм відшкодування шкоди не враховує уже наявні механізми, а також заплановані кроки у напрямі відновлення порушених прав постраждалих внаслідок збройної агресії російської федерації.

Підготовка проекту відповідного акта потребує проведення обсягової аналітичної, статистичної роботи, здійснення оцінки ймовірного впливу акта, зокрема, в частині позитивної реалізації введених ним норм права у разі його прийняття. Формальний підхід до розробки будь-якого акта не є безумовною підставою його подальшого прийняття та відповідно ефективності передбачених ним механізмів.

2. Також висловлюємо зауваження до тексту проекту Закону з огляду на невідповідність його положень іншим законодавчим актам та вимогам нормопроєктувальної техніки.

2.1. Преамбула проекту Закону містить посилання на такі документи:

Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання російської федерації державою-агресором від 27 січня 2015 року № 129-VIII;

Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії російської федерації та подолання її наслідків» від 21 квітня 2015 року № 337-VIII;

Заяву Верховної Ради України щодо ескалації російсько-українського збройного конфлікту від 30 березня 2021 року № 1356-IX;

Заяву Верховної Ради України у зв'язку з визнанням російською федерацією незалежності незаконних самопроголошених утворень на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України від 22 лютого 2022 року № 2093-IX.

У зв'язку з наведеним звертаємо увагу, що Верховною Радою України прийнято:

Постанову Верховної Ради України від 27 січня 2015 року № 129-VIII «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання російської федерації державою-агресором»;

Постанову Верховної Ради України від 21 квітня 2015 року № 337-VIII «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії російської федерації та подолання її наслідків»;

Постанову Верховної Ради України від 30 березня 2021 року № 1356-IX «Про Заяву Верховної Ради України щодо ескалації російсько-українського збройного конфлікту»;

Постанову Верховної Ради України від 22 лютого 2022 року № 2093-IX «Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з визнанням російською федерацією незалежності незаконних самопроголошених утворень на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України».

З урахуванням зазначеного преамбула проєкту Закону містить некоректне посилення на документи.

2.2. Проєкт Закону містить внутрішні неузгодженості в частині визначення предмета його правового регулювання.

Так, зміст визначення «потерпілий внаслідок збройної агресії російської федерації» (абзац перший частини першої статті 1 проєкту Закону) передбачає відшкодування *моральної, фізичної та/або майнової шкоди, завданої фізичним особам, та майнової шкоди, заданої фізичним особам – підприємцям та юридичним особам.*

Разом з тим частина перша статті 2 проєкту Закону передбачає «повне відшкодування майнових та немайнових прав осіб, які порушено внаслідок збройної агресії російської федерації», а частина перша статті 3 проєкту Закону – «сприяння захисту та відновленню порушених прав потерпілих, відшкодування їм матеріальної та/або моральної шкоди, збитків (в тому числі упущеної вигоди або неодержаних доходів), у повному обсязі державою-агресором (російською федерацією) у національних, міжнародних судах та дипломатичними заходами».

Окремо звертаємо увагу, що цивільне законодавство передбачає відшкодування майнової (матеріальної) і моральної шкоди та не визначає поняття «фізична шкода» (шкода, завдана життю та здоров'ю людини,

відшкодовується в порядку відшкодування майнової або моральної шкоди). Своєю чергою відшкодування збитків є одним із способів відшкодування майнової шкоди.

2.3. Відповідно до частини першої статті 1 проєкту Закону потерпілим внаслідок збройної агресії російської федерації (далі – потерпілий) є фізична особа, якій збройною агресією російської федерації завдано моральної, фізичної та/або майнової шкоди; юридична особа приватного права, фізична особа – підприємець, яким збройною агресією російської федерації завдано майнової шкоди.

У частині застосування слів «юридична особа приватного права» варто звернути увагу на таке.

Відповідно до статті 81 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.

Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до статті 87 цього Кодексу. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом.

Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Відповідно до статті 167 ЦК України держава може створювати юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади тощо) у випадках та в порядку, встановлених Конституцією України та законом.

Держава може створювати юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом.

Зміст наведених положень свідчить, що єдиним критерієм поділу юридичних осіб на юридичних осіб публічного і приватного права є порядок їх створення.

При цьому зазвичай установчі документи юридичних осіб, створених розпорядчим актом органу державної влади, затверджуються цим розпорядчим актом.

У розпорядчому порядку одночасно із затвердженням установчих документів відповідним розпорядчим актом створюються як державні підприємства, так і, наприклад, державні акціонерні товариства.

Практика застосування наведених положень ЦК України свідчить про неоднакові підходи щодо віднесення юридичних осіб до юридичних осіб публічного або приватного права, особливо у разі якщо в установчому документі юридичної особи прямо про це не зазначено.

Таким чином, для визначення потерпілими окремих категорій юридичних осіб мають застосування інші критерії їх класифікації.

Крім того, поза межами правового регулювання проєкту Закону залишилися територіальні громади та держава в особі відповідних органів як суб'єкти, майнові права яких також порушуються внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

2.4. Статтею 5 проєкту Закону передбачається запровадження Державного реєстру потерпілих внаслідок збройної агресії.

Згідно з частиною першою зазначеної статті «Реєстр, зокрема, створюється для забезпечення: обліку потерпілих осіб, права яких порушено внаслідок збройної агресії; сприяння у реалізації постраждалими особами прав та гарантій, захист яких передбачений Конституцією України, цим Законом та іншими законодавчими актами».

Своєю чергою згідно з абзацом четвертим частини першої статті 1 проєкту Закону Реєстр потерпілих внаслідок збройної агресії – це єдина державна інформаційно-телекомунікаційна система, яка, зокрема, призначена для збирання, накопичення, обробки, зберігання та захисту інформації про потерпілих внаслідок збройної агресії російської федерації та завданих ним збитків тощо.

У зв'язку з викладеним звертаємо увагу, що 01 січня 2022 року набрав чинності Закон України «Про публічні електронні реєстри», відповідно до частини першої статті 1 якого дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають у сфері публічних електронних реєстрів під час створення, ведення, взаємодії, адміністрування, перетворення, модифікації та припинення публічних електронних реєстрів.

Відповідно до пункту 12 частини першої статті 1 цього Закону публічний електронний реєстр (реєстр, кадастр, реєстр тощо) – це інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення реєстрових даних та надання реєстрової інформації.

Тобто публічний електронний реєстр визначається як інформаційно-комунікаційна система.

Крім того, частиною третьою статті 4 Закону України «Про публічні електронні реєстри» встановлено, що виключно законом або іншим актом законодавства, згідно з яким створений реєстр, визначаються відомості, зазначені у частині другій статті 26 цього Закону (крім випадків, визначених статтями 40 і 41 цього Закону).

Водночас аналіз положень проєкту Закону, яким створюється вказаний реєстр, не виявив у ньому усіх необхідних відомостей, які мають визначатися стосовно цього реєстру відповідно до вимог частини другої статті 26 Закону України «Про публічні електронні реєстри», наприклад, відсутні відомості стосовно об'єкта вказаного реєстру, назви держателя та адміністратора реєстру, що не забезпечують завершеності механізму правового регулювання та дотримання вимог цього Закону.

Також звертаємо увагу, що проєкт Закону в частині використання слів «Реєстр потерпілих внаслідок збройної агресії» та «Державний реєстр потерпілих внаслідок збройної агресії» не забезпечує дотримання вимог нормопроектувальної техніки щодо єдності термінології проєкту акта.

2.5. Частиною четвертою статті 2 проєкту Закону пропонується передбачити, що право відшкодування заподіяної шкоди за цим Законом мають також спадкоємці (правонаступники) потерпілих внаслідок збройної агресії російської федерації.

Водночас пропонована норма, враховуючи предмет правового регулювання проекту Закону, не узгоджується з положеннями ЦК України.

Так, відповідно до статті 1219 ЦК України не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

Своєю чергою відповідно до частин першої, третьої статті 1230 ЦК України до спадкоємця переходить право на відшкодування збитків, завданих спадкодавцеві у договірних зобов'язаннях, або право на відшкодування збитків, що належало спадкодавцеві відповідно до закону.

До спадкоємця переходить право на відшкодування моральної шкоди, яке було присуджено судом спадкодавцеві за його життя.

Тобто цивільне законодавство містить обмеження та певні умови в частині можливості спадкування права на відшкодування шкоди.

2.6. Стаття 6 проекту Закону передбачає створення Фонду.

Аналіз положень проекту Закону свідчить, що переважна більшість його положень стосується порядку утворення, діяльності керівних органів Фонду, зокрема, їх повноважень, функцій, порядку їх обрання (розділ II проекту Закону).

Варто зауважити, що такі положення не властиві законодавчому акту.

Так, для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють *установчі документи*, які містять, зокрема, порядок створення органів юридичної особи, їх компетенцію, порядок прийняття ними рішень.

Крім того, виникає питання щодо правової природи Фонду та його організаційно-правової форми.

Частиною першою статті 6 проекту Закону пропонується встановити, що Фонд є *органом*, який здійснює керівництво та управління системою відшкодування шкоди особам, яку їм було завдано внаслідок збройної агресії російської федерації.

Тоді як частиною третьою цієї статті передбачено, що Фонд є економічно самостійною *установою*, має самостійний баланс, поточний та інші рахунки в Національному банку України. Фонд є *установою*, що не має на меті отримання прибутку.

Також слід зазначити, що проект Закону не передбачає суб'єкта створення Фонду.

2.7. Окремої уваги заслуговує питання правового режиму майна Фонду.

Згідно з частиною другою статті 6 проекту Закону Фонд є юридичною особою публічного права, *має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні. Фонд є суб'єктом управління майном*, самостійно володіє, користується і розпоряджається належним майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії (у тому числі відчуження, передача в оренду, ліквідація), що не суперечать законодавству та меті діяльності Фонду.

Враховуючи наведене, а також положення частини третьої цієї статті, зауважуємо, що відповідно до частини першої статті 136 Господарського

кодексу України (далі – ГК України) *право господарського відання* є речовим правом *суб'єкта підприємництва*, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами.

Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями (частина друга статті 3 ГК України).

Натомість для здійснення некомерційної господарської діяльності (без мети отримання прибутку) майно закріплюється на праві оперативного управління (статті 3, 137 ГК України).

Таким чином, у проєкті Закону не враховані засади визначення правового режиму майна юридичної особи.

Крім того, варто звернути увагу на положення, згідно з якими Фонд має відокремлене майно, що є об'єктами державної власності, та є суб'єктом управління.

Правові основи управління об'єктами державної власності визначає Закон України «Про управління об'єктами державної власності».

Статтею 3 цього Закону визначені об'єкти управління державної власності, статтею 4 – суб'єкти управління об'єктами державної власності.

Статтями 5–9 визначені повноваження суб'єктів управління об'єктами державної власності (Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності, уповноважених органів управління – міністерств, інших органів виконавчої влади та державних колегіальних органів, Фонду державного майна України, Національної академії наук України, галузевих академій наук, господарських структур).

Водночас до переліку суб'єктів управління об'єктами державної власності, визначених статтею 4 цього Закону, належать органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами.

Проте проєкт Закону не містить повноважень Фонду у сфері управління об'єктами державної власності, що унеможливить здійснення функцій з управління державним майном.

Також звертаємо увагу на положення, згідно з яким Фонд розпоряджається належним майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії (у тому числі відчуження, передача в оренду, *ліквідація*). Використання поняття «ліквідація» у розрізі відносин щодо розпорядження майном є невдалим, оскільки майно, наприклад, морально застаріле або фізично зношене чи знищене, підлягає *стисанню*, а не ліквідації.

2.8. Частиною дев'ятою статті 6 проєкту Закону пропонується встановити, що керівними органами Фонду є правління та виконавча дирекція.

Частина друга статті 9 проєкту Закону передбачає, що управління Фондом здійснює правління Фонду. Правління Фонду очолює голова.

Разом з тим згідно з положеннями статті 11 проєкту Закону рішення правління Фонду приймаються на засіданнях простою більшістю голосів за умови участі в засіданні не менше ніж чотирьох її членів. У разі рівного розподілу голосів голос голови *адміністративної ради* є вирішальним. Рішення правління Фонду можуть прийматися шляхом опитування її членів відповідно до регламенту адміністративної ради Фонду.

Враховуючи наведене, постає питання щодо правової природи «адміністративної ради Фонду» та її відносин з іншими його органами управління.

Наведене також стосується частини четвертої статті 12, статті 13 проєкту Закону.

2.9. Згідно зі статтею 8 проєкту Закону Фонд підзвітний Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України та Національному банку України.

Частинами другою, третьою статті 9 проєкту Закону пропонується визначити, що управління Фондом здійснює правління Фонду. До складу правління Фонду входять по 3 представники від держави, всеукраїнських громадських організацій у сфері захисту прав людини та від всеукраїнських бізнес-об'єднань, які виконують свої обов'язки на громадських засадах.

Два представники від держави призначаються Кабінетом Міністрів України, один – Верховною Радою України. *Представники всеукраїнських громадських організацій у сфері захисту прав людини та бізнес об'єднань обираються (делегуються) репрезентативними на національному рівні всеукраїнськими об'єднаннями всеукраїнських громадських організацій у сфері місцевого самоврядування та репрезентативними на національному рівні всеукраїнськими бізнес об'єднаннями. Порядок обрання (делегування) таких представників визначається сторонами соціального діалогу самостійно.*

У зв'язку з наведеним слід зазначити, що відповідно до статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, органи якої здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України).

Конституція України містить вичерпний перелік повноважень Верховної Ради України, якими вона наділена для здійснення покладених на нього функцій. Відповідно до змісту частини другої статті 85 Конституції України повноваження Верховної Ради України визначаються лише Конституцією України.

Конституційний Суд України неодноразово вказував у своїх рішеннях, що повноваження Верховної Ради України визначаються виключно Конституцією України і не можуть бути розширені законом або іншим нормативно-правовим актом (наприклад рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р).

Також слід зазначити, що відповідно до частин першої, п'ятої статті 36 Конституції України громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань визначає Закон України «Про громадські об'єднання».

Законом передбачено, що громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Громадське об'єднання, зареєстроване в установленому законом порядку, може мати всеукраїнський статус за наявності у нього відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць, зазначених у частині другій статті 133 Конституції України, і якщо таке громадське об'єднання підтвердило такий статус у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

При цьому зауважуємо, що громадські об'єднання утворюються і діють на принципах: вільного вибору території діяльності, який передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом, а також рівності перед законом, згідно з яким громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такого об'єднання (частини друга, п'ята статті 1, пункти 3, 4 частини першої, частини четверта, п'ята статті 3, частина перша статті 19 Закону України «Про громадські об'єднання»).

З урахуванням наведеного запропоновані положення проєкту Закону, на нашу думку, порушують принцип рівності громадських об'єднань, закладений Конституцією України та Законом України «Про громадські об'єднання».

Крім того, зауважуємо, що відповідно до статті 1 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» *соціальний діалог – процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу*, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин.

Частиною другою статті 4 цього Закону передбачено, що *до сторін соціального діалогу належать*, зокрема, на національному рівні – профспілкова сторона, суб'єктами якої є об'єднання професійних спілок, які мають статус всеукраїнських; сторона роботодавців, суб'єктами якої є об'єднання організацій роботодавців, які мають статус всеукраїнських; сторона органів виконавчої влади, суб'єктом якої є Кабінет Міністрів України.

При цьому вказаним Законом не передбачено положень щодо обрання (делегування) сторонами соціального діалогу на національному рівні представників всеукраїнських громадських організацій у сфері захисту прав людини та бізнес-об'єднань.

2.10. Пунктом 13 частини першої статті 10 проєкту Закону пропонується визначити, що правління Фонду здійснює таке повноваження, як *затвердження порядку та умов оплати праці членів виконавчої дирекції Фонду*.

Також пунктом 8 частини першої статті 13 проєкту Закону пропонується визначити, що виконавча *дирекція Фонду* має таке повноваження у сфері забезпечення діяльності Фонду як *затвердження штатного розпису Фонду, умов та форми оплати праці працівників Фонду*, крім членів виконавчої дирекції Фонду.

Слід зазначити, що згідно з частиною восьмою статті 6 проєкту Закону кошти Фонду не включаються до складу Державного бюджету України.

Водночас проєкт Закону не визначає джерел фінансування оплати праці зазначених осіб.

Крім того, у контексті форми оплати праці зауважуємо, що відповідно до частини першої статті 23 Закону України «Про оплату праці», якою регулюється питання форми виплати заробітної плати, заробітна плата працівників підприємств на території України виплачується *у грошових знаках, що мають законний обіг на території України*.

2.11. Проєктом Закону пропонується визначити, що форми заяв та порядок їх розгляду затверджуються правлінням Фонду (зокрема, частина третя статті 21, частина третя статті 23, частина третя статті 25), а також передбачається, що спори, які виникають із правовідносин за цим Законом, вирішуються в судовому порядку (стаття 29).

У зв'язку з наведеним зазначаємо, що з 15 грудня 2023 року почав діяти Закон України «Про адміністративну процедуру» (далі – ЗАП), який регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина.

Так, ЗАП врегульовує форму заяви (письмова або усна), а також порядок розгляду заяв, які мають бути враховані при визначенні форми заяви при механізмі отримання відшкодування за шкоду, заподіяну внаслідок збройної

агресії російської федерації (зокрема положення статей 39–45 розділу IV «Адміністративне провадження»).

Разом з тим звертаємо увагу, що згідно з положеннями розділу VI «Адміністративне оскарження» ЗАП особі гарантується право на адміністративне оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративних органів рішень, дій чи бездіяльності відповідних органів.

Таким чином, проєкт Закону не враховує наявність адміністративної процедури оскарження рішень, дій чи бездіяльності відповідних органів.

2.12. Статтею 24 проєкту Закону передбачається надання права на відшкодування завданої моральної шкоди, що розраховується з урахуванням *моральних переживань у зв'язку з ушкодженням здоров'я; порушень права власності; порушень нормальних життєвих зв'язків; порушення стосунків з оточуючими людьми; при настанні інших негативних наслідків. Розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої фізичній особі внаслідок збройної агресії російської федерації, встановлюється у судовому порядку.*

Слід зауважити, що, по-перше, пропоновані положення не узгоджуються зі змістом поняття «моральна шкода», визначеним частиною другою статті 23 ЦК України.

Так, моральна шкода полягає у: фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

По-друге, звертаємо увагу на судову практику у цьому питанні. Так, рішенням Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 06 лютого 2024 року у справі № 686/32097/23, у якій позивач скаржився на порушення права на мир, а саме: на безпеку, на суверенітет та цілісність території, частково було задоволено позов і стягнуто з держави російська федерація моральну шкоду в розмірі 500 000 гривень. На обґрунтування прийнятого рішення судом було зазначено, що *«позивач зазнав душевних страждань, стресу і повністю обґрунтованих побоювань за свою безпеку»*.

Своєю чергою у зв'язку із запропонованим правовим регулюванням збільшиться кількість ухвалених рішень національних судів на користь позивачів щодо компенсації моральної шкоди, а у разі відсутності коштів на вказані у проєкті Закону цілі держава буде нести відповідальність за невиконання рішень національних судів.

Звертаємо увагу, що в рішенні у справі «Бурмич та інші проти України» від 12 жовтня 2017 року Велика палата Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд) виключила із списку заяв, що підлягають розгляду, 12143 заяви проти України та встановила, що порушення прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), свідчать про наявність в Україні системної проблеми тривалого невиконання рішень національних судів, винесених проти держави.

У зв'язку з викладеним Комітет міністрів Ради Європи (далі – КМ РЄ) закликав Україну покращити планування бюджетного процесу, зокрема шляхом забезпечення відповідності між положеннями бюджетного законодавства та платіжними зобов'язаннями держави.

Тобто Європейський суд і КМ РЄ наголошують, що держава має надавати такі гарантії, які може забезпечити наявними фінансовими ресурсами.

Своєю чергою запропонований проєктом Закону підхід як щодо відшкодування моральної шкоди, так і відшкодування шкоди в цілому за відсутності достатніх коштів для задоволення вимог стягувачів покладе фінансовий тягар на державу та призведе до проблеми, аналогічної тій, що виникла у справі «Бурмич проти України».

2.13. Пункт 2 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» проєкту Закону, яким передбачається, що до приведення актів законодавства у відповідність із цим Законом їх положення застосовуються в частині, що не суперечить Конституції України та цьому Закону, не відповідає принципу юридичної визначеності.

Конституційний Суд України неодноразово наголошував на необхідності дотримання принципу верховенства права, складовою якого є принцип правової визначеності.

У рішенні Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р зазначено, що у контексті статті 8 Конституції України юридична визначеність забезпечує адаптацію суб'єкта правозастосування до нормативних умов правової дійсності та його впевненість у своєму правовому становищі, а також захист від свавільного втручання з боку держави. Юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування).

Таким чином, юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права.

3. Щодо визначення джерел забезпечення відшкодування шкоди та спрямування акумульованих коштів слід зазначити таке.

Згідно з частинами першою, восьмою статті 6, статтею 28 проєкту Закону *Фонд провадить акумуляцію та облік коштів наданих державі Україна на підставі міжнародних договорів (за рахунок заарештованих активів), здійснює виплати (відшкодування), готує документи та здійснює розрахунки для виплати, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Фонду, та інші функції, передбачені цим Законом і положенням про Фонд.*

Кошти Фонду не включаються до складу Державного бюджету України.

Основними джерелами забезпечення відшкодування шкоди є:

кошти та інше майно держави-агресора та її резидентів, інших осіб, протиправні дії яких призвели до збройної агресії проти України;

*внески юридичних та фізичних осіб;
 цільові гранти, надані іншими державами, міжнародними організаціями, фондами, що здійснюють розподіл та надання таких грантів;
 кошти та майно у формі благодійної, гуманітарної та технічної допомоги, у тому числі переданих від іноземних держав, міждержавних, міжурядових та міжнародних організацій;
 інші джерела фінансування, не заборонені законодавством.*

Аналіз запропонованих вище положень проєкту Закону не дає чіткого уявлення про джерела забезпечення відшкодування шкоди з огляду на наявність внутрішніх суперечностей у проєкті Закону, зокрема, між положеннями його частини першої статті 6 та статтею 28.

Крім того, *арештовані активи* не можуть бути зараховані на баланс Фонду, адже вони не є конфіскованими і не є переданими до Фонду, а прийняття норми в пропонованій редакції може призвести до непрозорого розподілу коштів.

Крім того, щодо невключення коштів Фонду до складу Державного бюджету України, зокрема коштів та іншого майна держави-агресора та її резидентів, інших осіб, протиправні дії яких призвели до збройної агресії проти України, слід зазначити таке.

Закон України «Про санкції» визначає, що одним із видів санкцій згідно із цим Законом є *стягнення в дохід держави активів*, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (пункт 1¹ частини першої статті 4 вказаного Закону).

Грошові кошти, отримані в результаті реалізації таких активів, *зараховуються до Державного бюджету України та спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії* (абзац третій частини третьої статті 5¹ цього Закону).

Положеннями статті 4 Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів» визначено, що примусово вилучені відповідно до цього Закону об'єкти права власності російської федерації та її резидентів у вигляді коштів *зараховуються до Державного бюджету України та спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії*.

Примусово вилучені відповідно до цього Закону об'єкти права власності російської федерації та її резидентів у вигляді державних облігацій України та державних деривативів підлягають переказу/зарахуванню на рахунок у цінних паперах Міністерства фінансів України для подальшого погашення та анулювання. Кошти від погашених та анульованих державних облігацій України та державних деривативів, а також нараховані як дохід за державними облігаціями України та державними деривативами до моменту їх погашення та анулювання, *перераховуються до Державного бюджету України та спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії*.

Об'єкти права власності російської федерації та її резидентів, передані відповідно до частини першої цієї статті, підлягають подальшому продажу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Кошти, отримані від такого продажу, *зараховуються до Державного бюджету України* та спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії.

При цьому Порядком використання коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10 лютого 2023 року № 118, визначено механізм використання коштів фонду з метою ліквідації наслідків (у тому числі гуманітарних, соціальних, економічних), спричинених збройною агресією російської федерації проти України. Кошти фонду спрямовуються на надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна або для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення», а також задоволення інших соціально значущих потреб.

Також згідно з пунктом 1 Порядку використання коштів з рахунка *«Фонд відновлення зруйнованого майна та інфраструктури»*, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2022 року № 879, кошти цього рахунка формуються від зарахування добровільних внесків (благодійних пожертв) від фізичних та юридичних осіб приватного права та/або публічного права в національній та іноземній валюті, *які є джерелом формування спеціального фонду державного бюджету*.

Враховуючи викладене, положення проекту Закону в частині визначення джерел забезпечення відшкодування шкоди та спрямування акумульованих коштів не узгоджуються як між собою, так і з положеннями актів законодавства.

Крім того, розробником не надано до проекту Закону жодних фінансово-економічних розрахунків, а отже, неможливо передбачити спроможність держави в особі Фонду забезпечити виконання запропонованих ним гарантій (в частині достатності зазначеного майна для задоволення усіх вимог стягувачів).

4. Окремо слід приділити увагу юридичній оцінці *«представницьких функцій»* Фонду, зокрема, з огляду на таке.

Пунктами 5 та 6 частини другої статті 7 проекту Закону передбачається установити, що на виконання свого основного завдання (забезпечення функціонування системи відшкодування потерпілим матеріальної та/або моральної шкоди, збитків (в тому числі упущеної вигоди або неoderжаних доходів) у повному обсязі державою-агресором у національних, міжнародних судах та дипломатичними заходами) Фонд, зокрема:

представляє Україну під час урегулювання спорів і розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземних суб'єктів та України з питань, що належать до його компетенції;

залучає юридичних радників, зокрема іноземних, для захисту прав та інтересів держави в закордонних юрисдикційних органах під час урегулювання

спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України з питань, що належать до його компетенції.

При цьому наведене не враховує, що на сьогодні повноваження представляти інтереси держави в закордонних юрисдикційних органах належать двом центральним органам виконавчої влади – Міністерству закордонних справ України (далі – МЗС) та власне Мін'юсту.

Відповідно до підпункту 22 пункту 4 Положення про Міністерство закордонних справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 381, МЗС здійснює захист прав та інтересів України під час вирішення міжнародних спорів за участю України та інших суб'єктів міжнародного права. Інакше кажучи, МЗС представляє інтереси України в спорах за участю інших держав або міжнародних міжурядових організацій поза залежністю від категорії/предмета спору.

Своєю чергою, згідно з підпунктом 3 пункту 4 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228, Мін'юст уповноважений на здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів за участю іноземного суб'єкта та України, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України.

Також слід зважати, що згідно з Порядком здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України і заяв, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, завданої внаслідок міжнародного збройного конфлікту на території України, затвердженим Указом Президента України від 25 червня 2002 року № 581/2002 (у редакції Указу Президента України від 18 жовтня 2022 року № 722/2022), Мін'юст представляє інтереси України у спорах і справах між Україною та іноземним суб'єктом – іноземною фізичною чи юридичною особою, зокрема, під час розгляду заяв, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, завданої внаслідок міжнародного збройного конфлікту на території України.

Крім того, Мін'юст та МЗС уповноважені відповідно до компетенції проводити консультації, переговори з міжнародними організаціями з питань, що стосуються вироблення міжнародних юридичних механізмів для розгляду справ/заяв, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, завданої внаслідок міжнародного збройного конфлікту на території України, розробляти та вносити в установленому порядку за результатами таких консультацій, переговорів відповідні пропозиції (абзац другий пункту першого цього Порядку № 581).

Для цілей цього Порядку відповідно до абзацу третього пункту 3 зазначеного Порядку закордонними юрисдикційними органами також вважаються будь-які міжнародні комісії, трибунали, спеціально утворені для розгляду заяв, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, завданої внаслідок міжнародного збройного конфлікту на території України, визначенням розміру відшкодування.

Зазначене вище вказує на сепаратизацію двох компетенцій Мін'юсту – представництво інтересів України у спорах і справах з іноземним суб'єктом у закордонних юрисдикційних органах (як правило, це інвестиційні та комерційні арбітражі за участі України, іноземні судові справи); та вироблення юридичних механізмів для розгляду справ/заяв, а також звернення до таких механізмів після їх створення від імені України. При цьому остання компетенція здійснюється поза залежністю від суб'єктного складу сторін.

Таким чином, положення проєкту Закону в частині визначення повноважень Фонду, пропонованих у пунктах 5 та 6 частини другої статті 7, дублює повноваження Мін'юсту, що своєю чергою не забезпечує дотримання принципів поділу влади та юридичної визначеності нормативно-правового акта.

Виникає питання доцільності самої ідеї наділення Фонду відповідними повноваженнями з точки зору можливості їх реалізації.

Крім того, важливо враховувати, що положення статей 1, 6, 7 проєкту Закону передбачають здійснення Фондом як функцій з відшкодування збитків щодо управління та розподілення грошових коштів, за рахунок яких відбуватиметься відшкодування шкоди потерпілим, так і представництва інтересів держави у закордонних юрисдикційних органах у специфічних вузькопрофільних справах, яке потребуватиме залучення значних людських та фінансових ресурсів.

При цьому практичний досвід Мін'юсту, результати постійного моніторингу за процесом стягнення збитків з держави-агресора, досліджень ключових підходів стосовно притягнення російської федерації до відповідальності за порушення прав людини, а також поточне фінансове становище України дають підстави висловити ризики про низький коефіцієнт результативності поєднання повноважень Фонду щодо представництва інтересів України з іншим функціоналом, який стосується управління бюджетами та вирішення значного масиву завдань з огляду на чисельність постраждалих осіб.

Так, наприклад, за результатами відповідних досліджень встановлено наявність трьох основних опцій щодо стягнення збитків з країни-агресора: Європейський суд; українські суди (з подальшим визнанням та виконанням цього рішення за кордоном); міжнародний інвестиційний арбітраж.

Водночас кожен з них не є досконалим та ефективним для цілей проєкту Закону з огляду на таке.

Звернення до Європейського суду. Для подання заяви, що стосується остаточних рішень на національному рівні, які були винесені після 01 лютого 2022 року Протоколом № 15 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, встановлено чотиримісячний термін від дати постановлення такого рішення після вичерпання всіх національних засобів правового захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права. У разі якщо немає ефективних засобів захисту, чотиримісячний термін відраховується від дати оскаржуваного акта, події чи рішення.

Проте 16 вересня 2022 року внаслідок виключення зі складу Ради Європи російська федерація перестала бути стороною Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ), а тому Європейський суд може приймати та розглядати заяви проти російської федерації лише щодо порушень, які мали місце до 16 вересня 2022 року.

Таким чином, на сьогодні право на звернення до Європейського суду проти уряду російської федерації містить ознаки надмірного формалізму, зокрема, враховуючи внесення 04 лютого 2022 року змін до законодавства російської федерації, відповідно до яких рішення Європейського суду перевіряються російським конституційним судом на предмет їх відповідності конституції російської федерації, що суттєво ускладнює виконання прийнятих Європейським судом рішень.

Звернення до українських судів. Незважаючи на сформовану після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України практику Верховного Суду, яка допускає можливість отримати рішення про стягнення шкоди з держави-агресора на користь позивача, можливість їх виконання залишається обмеженою. Наведене, зокрема, зумовлюється відсутністю достатньої кількості активів держави-агресора та її резидентів, за рахунок яких може бути відшкодовано завдані збитки.

Важливо пам'ятати, що держава має позитивний обов'язок створити систему виконання рішень, яка була б ефективна як в теорії, так і на практиці, і гарантувала виконання рішення без неналежних затримок.

Основний Закон декларує, що суд ухвалює рішення іменем України, яке є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд (стаття 129¹ Конституції України).

Невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом (частина четверта статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Ефективність виконання судового рішення насамперед залежить від його якості. Своєю чергою на якість судового рішення впливає рівень досконалості нормативно-правових актів, які є фундаментом для формування відповідної правової позиції.

Згідно з тлумаченням Європейського суду з прав людини право на справедливий суд, зафіксоване в статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, означає не лише те, що судові рішення повинні бути ухвалені в розумні строки, а й те, що воно повинно бути – коли це доречно – таким, яке можна ефективно виконати на користь сторони, яка виграла справу... Припис (тобто рішення) також повинен бути таким, щоб його можна було ввести в дію в рамках відповідної системи виконання: це – шлях до його ефективного виконання¹.

Відносини у сфері виконання рішень національних судів України на території інших держав, зокрема порядок їх визнання та виконання,

¹Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень

регулюються Конвенцією про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 02 липня 2019 року, ратифікованою Законом України від 01 липня 2022 року № 2342-IX «Про ратифікацію Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах», та відповідним двостороннім міжнародним договором між державою походження судового рішення та державою, де запитується його визнання (за наявності), національним законодавством держави, де запитується його визнання, а також принципом взаємності (який презюмується).

Згідно зі статтею 7 «Відмова у визнанні та виконанні» зазначеної Конвенції у визнанні або виконанні судового рішення може бути відмовлено, в тому числі, якщо визнання або виконання було б очевидно несумісним з публічним порядком запитуваної Держави, включаючи ситуації, коли конкретне провадження, за результатами якого ухвалене судове рішення, було несумісним з основоположними принципами процесуальної справедливості цієї Держави; судове рішення є несумісним з судовим рішенням, ухваленим судом запитуваної Держави у спорі між тими самими сторонами; або судове рішення є несумісним з судовим рішенням, ухваленим раніше судом іншої Держави між тими самими сторонами з того самого предмета, за умови, що раніше ухвалене судове рішення відповідає умовам, необхідним для його визнання у запитуваній Державі.

Підсумовуючи наведене, зауважуємо, що для забезпечення можливості виконання на території іноземних держав судових рішень, ухвалених національними судами України, вони мають сприйматися «міжнародними партнерами» України як справедливі, обґрунтовані й допустимі для визнання та надання дозволу щодо їх виконання.

Звернення до інвестиційного арбітражу. Насамперед слід зазначити, що у зв'язку із розірванням Угоди між Кабінетом Міністрів України і урядом російської федерації про заохочення та взаємний захист інвестицій від 27 листопада 1998 року (далі – Угода) вона діятиме до 27 січня 2025 року. При цьому положення Угоди щодо інвестицій, здійснених до дати її припинення, залишаються чинними протягом наступних десяти років (тобто до 27 січня 2035 року), що своєю чергою забезпечує можливість звернення із відповідним позовом до 26 січня 2035 року.

Інвестицією у розумінні пункту 1 статті 1 Угоди вважаються усі види майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються інвестором однієї Договірної Сторони на території іншої Договірної Сторони відповідно до її законодавства.

Процесуальним правом на звернення до арбітражу згідно з пунктом 2 статті 1 Угоди володіють:

а) будь-яка фізична особа, що є громадянином держави Договірної Сторони і правомочна відповідно до її законодавства здійснювати інвестиції на території іншої Договірної Сторони;

б) будь-яка юридична особа, створена відповідно до діючого на території цієї Договірної Сторони законодавства, за умови, що юридична особа

правомочна відповідно до законодавства своєї Договірної Сторони здійснювати інвестиції на території іншої Договірної Сторони.

Угода застосовується до всіх інвестицій, здійснених інвесторами однієї з Договірних Сторін на території іншої Договірної Сторони, починаючи з 1 січня 1992 року (стаття 12 Угоди).

Обов'язковою умовою для звернення до інвестиційного арбітражу із позовом до держави-агресора є доведення факту здійснення ефективного контролю над окупованими територіями, а також знаходження на окупованій території активів, обов'язок якого лягає на плечі позивачів.

У контексті наведеного звертаємо увагу на рішення Європейського суду щодо юрисдикції по справі *Ukraine and The Netherlands v. Russia* від 25 січня 2023 року, яким було визнано, що території на сході України захоплені російськими окупаційними силами з 11 травня 2014 року та щонайменше до 26 січня 2022 року, були під юрисдикцією РФ. Також Європейський суд встановив, що РФ мала значний вплив на воєнну стратегію її маріонеткових адміністрацій, надавала зброю та інше військове обладнання цим окупаційним адміністраціям у значних масштабах з початку їх створення (так званих «ЛДНР») та в подальші місяці та роки, проводила артилерійські обстріли на запит цих окупаційних адміністрацій, надавала політичну та економічну підтримку зазначеним окупаційним утворенням.

Крім того, згідно з останньою практикою так званих «Кримських арбітражів» (справи *Everest and others v. Russia*, *Oschadbank v. Russia* та *Naftogaz and others v. Russia*) ефективний контроль є цілком достатнім для притягнення РФ до відповідальності відповідно до Угоди. У цих справах Трибунали визнали територіальну юрисдикцію щодо спорів, пов'язаних з активами, що розташовувались на суверенній території України, що тимчасово окупована РФ.

У справі *Stabil v. Russian Federation* Трибунал дійшов такого висновку: «застосування міжнародного договору до «території» може включати «окуповані зони», що належать цій державі, і визнання цієї території як такої, що належить такій державі відповідно до міжнародного права – не вимагається». У цій справі Трибунал також посилався на висновки у справі *Aeroport Belbek LLC and Mr. Igor Valerievich Kolomoisky v. the Russian Federation*.

Разом з тим звертаємо увагу, що рішення інвестиційних арбітражів не мають преюдиційної сили та не вважаються прецедентом. Кожен арбітраж робить висновки та розглядає справу незалежно від попередніх позицій у тотожних справах, а тому повністю покладатись на попередні рішення «Кримських арбітражів» не вбачається можливим.

Враховуючи вищенаведене, Мін'юст не підтримує прийняття проєкту Закону в пропонованій редакції.

Міністр

Денис МАЛЮСЬКА